

Migrace Ukrajinců do Česka a ostatních zemí Evropské unie: jejich potenciál a rozdílná podmíněnost volby cílové země

 03.05.2021

MIGRATION OF UKRAINIANS TO CZECHIA AND OTHER COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION: THEIR POTENTIAL AND DIFFERENT CONDITIONALITY TIED TO THE DESTINATION COUNTRY

Dušan Drbohlav, Dagmar Dzúrová, Zdeněk Čermák, Eva Janská, Milan Lupták, Dita Čermáková

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Albertov 6, Praha 2, e-mail: dušan.drbohlav@natur.cuni.cz

pracovní síla

trh práce

Ukrajina

Česko

Evropská unie

migrace

Abstrakt

Na základě dotazníkového šetření potenciálních migrantů do Česka nebo dalších zemí Evropské unie, provedeného ve čtyřech ukrajinských městech a regionech (Dnipro, Kyjev, Lvov a Zakarpatská oblast – její městská a venkovská část) s celkem 1 004 respondenty, je charakterizována povaha potenciálu, kterou s sebou daní ukrajinští migranti nesou. Jde např. o vzdělání, profesi/zaměstnání, pracovní zkušenosti, detaily migrační motivace, uvažovanou délku pobytu, ale také i preferované pozice na trhu práce cílové země apod. Pomocí analýzy metodou klasifikačních stromů je poté vysvětlena rozdílná podmíněnost volby cílové země - Česka versus ostatních zemí Evropské unie. Článek obohacuje poznání i v rovině aplikační, kromě jiného přináší poznatky využitelné v české migrační a integrační politice i praxi.

Klíčová slova: potenciál Ukrajinských migrantů, pracovní síla, trh práce, Ukrajina, Česko, Evropská unie

Abstract

Based on a questionnaire survey of potential migrants to Czechia or other countries (members of the European Union), carried out in four Ukrainian cities and regions (Dnipro, Kiev, Lvov and the Transcarpathian Ukraine – its urban and rural parts) with 1,004 respondents, we ascertain what the potential of the Ukrainian migrants looks like. It concerns, for example, educational level, profession/occupation, working experience, details about migration motivation, length of the stay, but also preferred positions in the labour market of the destination country etc. Via the Classification Tree Method analysis we tried to detect and explain different conditionality which stands behind why Czechia or other EU

countries are chosen. The article enriches the knowledge in the application sphere while bringing new facts applicable to migration and integration policy and practice.

Keywords: Ukrainian migrants' potential, labour force, labour market, Ukraine, Czechia, the European Union

Přijat k publikování / Received for publication 18. 1. 2021

Úvod a hlavní cíl

V článku se zabýváme potenciálem ukrajinské pracovní síly, která byla, je a pravděpodobně i v budoucnu bude pro Česko nejvýznamnějším zdrojem cizinců-pracovníků mimo Evropskou unii (EU)^[1]. Ukrajinci však nepředstavují pouze důležitou složku pracovního trhu v Česku, ale také v mnoha dalších zemích EU (viz níže). Hlavním cílem příspěvku je vlastním originálním výzkumem popsat a vysvětlit kdo a jak by na Ukrajině mohl posílit trh práce Česka či jiné země EU, jaké jsou podmíněnosti volby Česka jako cílové země versus jiné země EU a jaké jsou obecnější představy i konkrétní plány potenciálních pracovníků z Ukrajiny v jejich zařazení na trh práce Česka a EU. Činěno je tak v úzké návaznosti na realie a zejména socioekonomický, demografický a geografický kontext zdrojové i cílové země dané migrace.

Na základě dat a vybrané analýzy výzkumného šetření realizovaného na Ukrajině (dotazník cílený na 1 004 potenciálních migrantů do Česka, resp. EU – kvantitativní přístup) v roce 2019 představujeme potenciál, jaký tato skupina reprezentuje. Jde o její proklamované základní osobní i rodinné charakteristiky, vybavenost lidským kapitálem, migrační zkušenosti, ale také odhalení jejich budoucích migračních představ včetně např. konkrétního zapojení na trh práce cílové země.

Článek vychází z éry předkoronavirové, tedy nerespektuje současné změny v globálním uspořádání světa a jeho mnoha dimenzích. Je zřejmé, že dosavadní paradigmatické vidění mezinárodní pracovní migrace bude v nové realitě v některých směrech pozměněno a pandemie COVID-19 bude disfunkčním, modifikujícím faktorem, zasahujícím do jinak „zákonitých proměn“ vědeckého poznání a jeho přístupů (Kuhn 1997). Jsme však přesvědčeni o tom, že i v nové realitě a jejím novém přeuspořádání má poznání charakteru daného potenciálu svůj nepopíratelný význam. Navíc detailnější pohled na migraci Ukrajinců i bližší charakteristiky samotných migrantů jsou spíše velmi sporé (viz výjimky např. Ukrainskoyie 2018; Ukrainska 2019; Zovnishnia 2017).

Článek je rozdělen do následujících bloků: po úvodu je stručně charakterizována situace jak na Ukrajině, tak v Česku, přičemž jsou zdůrazněny zejména aspekty úzce svázané s reálnou a potenciální migrací a trhem práce. Následuje představení výzkumné metodologie a vybraných výsledků dotazníkového šetření, představení teoretických, resp. konceptuálních východisek předchází analýzu pomocí klasifikačního stromu. Limity výzkumu s diskusí a závěry příspěvek ukončuje.

Kontext „Push faktory“ ukrajinské pracovní migrace do zahraničí a její potenciál

Pracovní migrace Ukrajinců do zahraničí je podporována řadou vzájemně propojených faktorů působících v oblasti ekonomiky trhu práce a demografické struktury. Přechod na tržní ekonomiku po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny v roce 1991 vedl k dramatickému poklesu její výkonnosti. Dochází k prudkému snížení průmyslové výroby, přičemž do nejsložitější situace se dostávají technologicky náročná odvětví strojírenství a vojensko-průmyslového komplexu (Sukov 2019). Jenom v 90. letech minulého století bylo likvidováno více než 11 miliónů pracovních míst, která byla v sovětské éře obsazena kvalifikovanými odborníky (Chmelko 2001). Proces „rekvalifikace“ propuštěných pracovníků se omezil na zapomínání návyků industriální práce a získávání dovedností individuálních malovýrobců, prodejců na

tržištích a migrační mobility (Lupták, Luptáková 2013). Vytvořila se tak strategie přežití pro milióny Ukrajinců.

Ukrajina nikdy za období své nezávislosti nedosáhla úrovně svého hrubého domácího produktu (HDP) na konci sovětské éry, a to ani v období relativní ekonomické prosperity v letech 2001- 2008 (Socialno-ekonomichnyi 2011). Další otřes utrpěla ukrajinská ekonomika v období světové finanční krize 2008-2009, kdy následoval propad HDP o 14,8 % (Socialno- ekonomichnyi 2011). Následující krize započala v roce 2014 v souvislosti s anexí Krymu a ozbrojeným konfliktem na východě Ukrajiny. V důsledku těchto událostí Ukrajina, ztratila 20 % svého HDP, 20 % území a 20 % obyvatel. Vývoj ukrajinské ekonomiky trvale negativně ovlivňuje také její oligarchizace, vysoká míra korupce, zahraniční zadluženost, podíl neformální ekonomiky a nepříznivá bezpečnostní situace.

V rámci ukrajinského trhu práce promigračně působí následující faktory. Především jsou to nízké průměrné mzdy na Ukrajině, neumožňující dosáhnout rodině minimálních životních standardů. Kromě toho typickým jevem zůstává zpoždování výplat mezd, zkracování pracovního týdne a slabá sociální ochrana pracovníků. V roce 2018 byla průměrná mzda na Ukrajině cca 5 794 Kč. Pro srovnání, v Rusku byla 2,7x vyšší, 4,5-6x vyšší v Portugalsku a v zemích Visegrádu, 10x vyšší v Itálii, 22x vyšší v Německu (Malynovska, Poznyak 2018). Současně existují výrazné regionální rozdíly z hlediska průměrné mzdy, která je nejvyšší v Kyjevě, Kyjevské a Oděské oblasti. Regionální rozdíly jsou i v míře nezaměstnanosti; ta činila 9,5 % v roce 2017 – nejnižší byla v Kyjevě, Charkovské a Kyjevské oblasti, přičemž se zvyšoval podíl nezaměstnaných absolventů vysokých škol ekonomického a právnického profilu. Na černém trhu práce působí 3,7 milionu pracovníků – 23 % ekonomicky aktivních obyvatel (Malynovska, Poznyak 2018). Ukrajinský trh práce vykazuje z důvodu rozsáhlé pracovní migrace do zahraničí již nedostatek pracovníků některých profesí.

V roce 1991 žilo na Ukrajině 51,7 milionu obyvatel a v roce 2001 podle posledního sčítání 48,7 milionu obyvatel, přičemž populační ztráta byla způsobena přirozeným úbytkem obyvatelstva, ale i komplikovaněji doložitelnou mezinárodní migrací. V demografickém vývoji Ukrajiny je tedy evidentní velice nízká míra porodnosti, vysoká rozvodovost rodin v důsledku migrace, nízký věk naděje dožití – u mužů 67 let a u žen 76,7 let a trvalý růst podílu osob starších 60 let ve struktuře obyvatelstva (Malynovska, Poznyak 2018).

Nepříznivý vývoj hospodářství podpořený deformacemi na trhu práce a v demografické struktuře společnosti vyvolal v průběhu 90. let vlnu ekonomické migrace z Ukrajiny, která přetrvává až do současnosti. Odhady počtů ukrajinských pracovních migrantů v současnosti oscilují mezi 4-5 miliony, což znamená, že v zahraničí může být až čtvrtina ekonomicky aktivních obyvatel Ukrajiny (Vernivskyi 2020). Hlavními cílovými zeměmi ukrajinské migrace jsou Polsko, Rusko, Itálie, Česko, Španělsko a Portugalsko (Malynovska, Poznyak 2018). Ukrajinská migrace má převážně charakter časově omezených a většinou opakujících se výjezdů za práci do zahraničí, které mají sezonní charakter. Ukrajinci působí v zahraničí především v nízko kvalifikovaných profesích, jako jsou pomocné práce v zemědělství, ve stavebnictví anebo v domácnosti. Za posledních pět let bylo na Ukrajině vydáno více než 17 milionů cestovních pasů a každou minutu dva Ukrajinci překročí hranici na cestě za práci do zahraničí (Ukrajinskoye 2018). Zatímco zkušenosti s prací v zahraničí mělo v roce 2016 20,2 % Ukrajinců, v roce 2018 to bylo již 25,2 %. Vážně uvažovalo o emigraci v roce 2016 21,2 % občanů Ukrajiny, v roce 2018 to bylo již 23,3 % (Ukrajinskoye 2018).

Důležité je však také připomenout situaci na straně zemí cílových. Ukrajinská migrace do zemí EU, která je středem našeho zájmu, podléhá různým opatřením. Od 11. června 2017 platí bezvízový styk pro ukrajinské občany cestující do členských zemí EU (kromě Spojeného království Velké Británie a Severního Irska), Norska, Švýcarska, Lichtenštejnska a na Island. Vízová povinnost je zrušena u krátkodobých pobytů za účelem jiným než výdělečným a pouze pro držitele biometrických pasů. Tento nástroj umožňuje snadnější hledání práce v cílové zemi, ale i zneužití tím, že se migrant nedovoleně zapojuje do neoprávněných ekonomických aktivit. Řízení pracovní migrace je však primárně v pravomoci jednotlivých členských zemí EU, které tedy samy vytvářejí a poté do praxe uvádějí systémy a programy náboru a následné organizace pracovních aktivit na svém území. Konkrétně se může jednat o kombinaci několika přístupů,

založených na testu trhu práce, vytipování nedostatkových povolání, různorodých vízech, kvótách, bilaterálních dohodách – s různými variacemi a odchylkami toto aplikuje většina zemí EU, včetně Česka. Na druhé straně se využívá také tzv. bodovací systém kandidátů (nicméně s uplatněním některých výše uvedených prvků) zohledňující zejména: vzdělání, povolání, pracovní zkušenost, jazyk a věk stejně jako nabídku práce, předcházející a nabízenou mzdu, vzdělání a zkušenost v cílové zemi a přítomnost blízkých příbuzných (např. Rakousko).

Ukrajínští pracovníci na českém trhu práce

Ukrajinská migrace do Česka má dlouholetou historii. Po roce 1989 nastala nová fáze těchto migračních vztahů a počet ukrajinských občanů v Česku dlouhodobě narůstal. K 31. 3. 2020 žilo, resp. bylo oficiálně registrováno na území Česka 151 481 Ukrajinců. Především v počátečním období na začátku 90. let byla ukrajinská migrace do Česka převážně krátkodobá a ekonomicky podmíněná. Postupem času ale začíná narůstat význam také rodinně podmíněné migrace a Ukrajinci se v Česku čím dál více začínají usazovat (viz níže). Zvyšuje se počet žen, roste vzdělanostní úroveň migrantů, jakož i počet migrantů pocházejících z ukrajinských měst a nových regionů, snižuje se věk migrantů (Malynovská, Poznyak 2018). Přesto zůstává ekonomicky podmíněná migrace Ukrajinců jednou z dominantních charakteristik tohoto migračního proudu a na českém trhu práce tvoří nejpočetnější skupinu zahraničních zaměstnanců.

Ukrajinci jsou na českém trhu práce aktivní především jako zaměstnanci a ze všech ekonomicky aktivních v Česku jich 14 % podniká na základě vydaného živnostenského oprávnění (ČSÚ 2020). Téměř 80 % potřebuje pro výkon svého zaměstnání „pouze“ informační kartu, což je v pracovně-právní legislativě staví do pozice srovnatelné např. s občanem EU. To je dáno především tím, že přes 60 % ukrajinských pracovníků má v Česku již trvalý pobyt či jsou rodinnými příslušníky občana EU (tabulka 1).

TYP POBYTOVÉHO REŽIMU	DETAIL	POČET	V %
Informační karta		42 224	77,6
z toho:	Trvalý pobyt (§ 98 písm. a))	31 431	57,8
	Vyslání na území Česka v rámci poskytování služeb zaměstnavatelem v EU (§ 98 písm. k))	5 031	9,2
	Občan Evropské unie nebo jeho rodinný příslušník (§ 3 odst. 2)	2 038	3,7
	Cizinec s povolením k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny (§ 98 písm. l))	1 617	3,0
Zaměstnanecká karta		6 432	11,8
Modrá karta		70	0,1
Pracovní povolení		5 642	10,4
Celkem		54 393	

Tab. 1: Typy pobytových režimů ukrajinských pracovníků na českém trhu práce (2016) (zdroj: Databáze OKpráce [Databáze 2017, vlastní interní materiály])

Ukrajínští zaměstnanci mají nižší vzdělanostní úroveň, než je celkový průměr všech zahraničních zaměstnanců v

Česku. Mají vyšší zastoupení základního (téměř 50 %) a naopak nižší podíl vysokoškolského (9,5 %) a středoškolského vzdělání s maturitou (8,5 %). Z této vzdělanostní struktury je zřejmé, že na českém trhu práce existuje poptávka po Ukrajincích především v méně kvalifikovaných pozicích. Z více než 50 % se jedná o zcela nekvalifikované profese (kategorie devět podle Mezinárodní klasifikace zaměstnání – ISCO). V kvalifikovaných profesích (kategorie 1-3) pracovalo ke konci roku 2016 zhruba 8,5 % ukrajinských pracovníků. V čase zaměstnanost ukrajinských pracovníků ve středně a plně kvalifikovaných profesích stoupá, nicméně přetrvává či sílí v jejich pozicích „překvalifikovanost“ (Valenta, Drbohlav 2018).

Ukrajínští pracovníci se podle oficiálních údajů z databáze OKpráce na českém trhu práce uplatňují nejvíce ve stavebnictví (cca 20 %). Další dominantní sférou uplatnění ukrajinských pracovníků jsou vybraná odvětví zpracovatelského průmyslu (23 %), v rámci něho pak nejvíce potravinářský, dále kovodělný a automobilový průmysl. Na konci roku 2016 pracovalo ve strojírenském průmyslu téměř 2 000 ukrajinských zaměstnanců, v automobilovém průmyslu přes 1 000 (s poklesem v době globální krize a nárůstem v nedávné době boomu). Dalším důležitým odvětvím je pro ukrajinské pracovníky také oblast malo a velkoobchodu (10 %). Významným odvětvím ukrajinské zaměstnanosti je také oblast administrativních a podpůrných činností (16 %). Pod touto oblastí se skrývají zejména úklidové činnosti (51 % v této kategorii). Další významnou oblastí v této kategorii jsou „činnosti související se zaměstnáním“ (30 %), což znamená, že zaměstnavatelem daných pracovníků je agentura zprostředkující zaměstnání (Databáze 2017).

Po nastínění charakteru a významu ukrajinské migrace v Česku se ve vlastním empirickém výzkumu zaměříme na to kdo na Ukrajině, s jakými kvalitami, má potenciál posílit trh práce Česka či jiné země EU, kdo volí Česko přednostně jako cílovou zemi a jaké jsou konkrétní plány potenciálních pracovníků z Ukrajiny v jejich zařazení na trh práce Česka a EU.

Vlastní výzkum

Metodologie - dotazníkové šetření

Českým týmem (složeným z členů centra Geomigrace^[2]) byl sestaven dotazník. Cílovou skupinou výzkumu byli respondenti, kteří vážně uvažovali, anebo také již byli v různém stupni příprav jejich plánu, v příštích 12 měsících migrovat za prací do Česka nebo jiné země EU. (Snahou bylo získat co možná nejvíce potenciálních migrantů do Česka). Dotazník byl strukturován do následujících částí: základní sociodemografické charakteristiky respondentů s důrazem na lidský kapitál, migrační historii, zkušenosti s pracovní migrací (formy a mechanismy), migrační potenciál, migrační strategie (včetně preferencí na trhu práce) a význam Česka v respondentově plánované budoucí migrační strategii. Pro výběr byly stanoveny tzv. měkké kvóty: minimální zastoupení jednoho pohlaví (30 %), různé věkové skupiny, minimálně 20 % museli reprezentovat ti, kteří již začali činit určité kroky k migraci. Sběr dat probíhal na Ukrajině v červnu a červenci 2019 a byl realizován pracovníky Sociologického institutu Akademie věd na Ukrajině (Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine, Centre for Social Expertises named after Yuri Saenko – dále Institut). Po pilotáži (a následné dílčí korekci znění některých otázek) proběhl sběr dat v pěti vybraných oblastech Ukrajiny – ve městech Dnipro, Kyjevě a Lvově a v Zakarpatské oblasti, její – a) městské části^[3], b) venkovské části^[4]. Celkem bylo získáno 1 004 dotazníků – v každé lokalitě po 200 dotaznících (v Kyjevě 204). Sběr dat probíhal pomocí smíšené metody: 1) „online“ – „elektronická korespondence“ (zaslání a přeposlaní výzvy a dotazníku) mezi potenciálními respondenty v databázi Institutu a pracovníky Institutu (z celkem takto oslovených respondentů 84 % nevyhovovalo podmínkám výběru, 4 % odmítlo vyplnit dotazník a 12 % dotazník úspěšně vyplnilo) a 2) osobním dotazováním za pomoci tabletu realizovaným tazatelskou sítí Institutu v příslušných migračních centrech (39 % respondentů nevyhovovalo podmínkám výběru, 34 % se odmítlo účastnit, 2 % v průběhu ukončilo vyplňování a 25 % úspěšně dotazník vyplnilo). Malý „dovýběr“ byl ještě uskutečněn ve vybraných lokalitách – místech bydliště

potenciálních respondentů. V průběhu sběru dat probíhala také úspěšně jejich kontrola. Celková návratnost dotazníků od respondentů, kteří vyhovovali podmínkám výběru, byla 16 %. Výsledná databáze byla předána týmu Geomigrace, který také prováděl všechny analýzy.

Vybrané výsledky

Potenciál pracovní síly na Ukrajině - charakter výzkumného vzorku

Daný výzkumný vzorek respondentů je charakterizován následujícími vybranými základními migračními, sociodemografickými a socioekonomickými charakteristikami, které odrážejí jak současnou realitu, tak ji do jisté míry modifikují ve shodě s aplikovanými pravidly našeho výběru. Účelově byl vzorek tvořen různými skupinami respondentů z hlediska připravenosti migrovat: 50 % ze všech respondentů (kteří vážně uvažují o migraci do Česka či jiné země EU) kromě zjišťování některých informací ještě k realizaci vlastní migrace neučinilo žádné konkrétní kroky, 30 % již začalo migraci plánovat – vybrali si cílovou zemi, zažádali o víza, pracovní povolení apod. a dalších 20 % mělo již vše zajištěno (víza, práci, pracovní povolení, ubytování apod.) – viz níže v textu.

Základní charakteristiky jsou detailně popsány v metodologické části (viz nezávislé proměnné). Kromě převahy žen, sezdaných, vysokoškolsky vzdělaných, aktivních ve středně kvalifikovaných profesích, a faktu, že třetina má blízké příbuzné v zahraničí, ještě dodejme:

43 % respondentů bylo na Ukrajině v pozici zaměstnance, 20 % bylo nezaměstnaných a 78 % respondentů uvedlo ukrajinštinu jako svůj mateřský jazyk.

V následujících pasážích vybíráme důležitá fakta z výsledků dotazníkového šetření, přibližující charakter reálné a potenciální migrace (a integrace) ukrajinských pracovníků do zemí EU, včetně Česka. Výsledky uvádíme v relativním vyjádření (v %), přičemž skutečný význam daného výsledku lze nejlépe pochopit a interpretovat při znalosti celého znění příslušné otázky a nabízených možností k odpovědi (včetně jejich počtu).

Motivace k migraci

V motivaci, stojící za rozhodnutím migrovat do zemí EU, výrazně dominují ekonomické faktory – dobré ekonomické vyhlídky (pracovní příležitosti, podnikatelské prostředí, vyšší plat, kariérový postup, dobrá kvalita života) (38 % ze všech uvedených motivů^[5]) následované dobrými sociálními podmínkami a klimatem (dobrý zdravotnický systém a systém sociálního zabezpečení, dobrý vzdělávací systém, nízká kriminalita a dobré vztahy mezi lidmi) (22 %).

Bariéry pro migraci do Česka

Mezi jednoznačně nejdůležitější překážky, vstupující do procesu plánování migrace do Česka, patří registrace dokumentů (19 % ze všech uvedených motivů), získání víza (12 %) a také neznalost jazyka (10 %). Menší důležitost se pak prokázala u ekonomicky podmíněných důvodů.

Specifikace migračního plánu^[6]

Přátelé a známí jednoznačně dominují jako hlavní zprostředkovatelé práce v zahraničí (61 % ze všech uvedených motivů). Opět rodina a přátelé se ukázaly jako nejdůležitější článek v procesu organizování daného pobytu v zahraničí, druhým nejčastěji zmiňovaným aktérem je samotný migrant. Ostatní nápomocné subjekty významně zaostávají. Drtivá část respondentů získá v cílové zemi jejich pracovní migrace status zaměstnance/učně v soukromé či veřejné instituci, firmě či zemědělské farmě (63 % ze všech uvedených motivů). S výrazným odstupem druhou nejčtenější pozicí byl zaměstnanec v soukromé domácnosti (17 %). Obdobně jako na Ukrajině respondenti proklamují velikou diverzitu z hlediska ekonomických odvětví, ve kterých budou v zahraničí pracovat. Vítězí zpracovatelský průmysl, následován

stavebnictvím. Téměř pětina (17 %) respondentů bude mít ve svém novém pracovním působišti hrubý příjem mezi 500 a 999 eur, 37 % mezi 1 000 a 1 499 a dalších 21 % bude mít příjem mezi 1 500 a 1 999 eur. Pouze cca 10 % bude mít příjem vyšší než 2 000 eur. Více než desetina (12 %) zatím nezná výši svého platu.

Téměř polovina respondentů (46 %) preferuje spíše krátkodobý pracovní pobyt v zahraničí - do jednoho roku; v tom velmi krátký pobyt - do tří měsíců, pak 6 % respondentů. Pobyt v délce 1 až dvou let upřednostňuje dalších 15 %. Navždy svoji mateřskou zemi proklamuje opustit 6 % respondentů. Pětina je v otázce délky pobytu nerozhodnuta. O návratu zpět na Ukrajinu (po ukončení jejich plánované pracovní mise v jedné ze zemí EU) spíše uvažuje 24 % respondentů (odpověď - spíše ano) a „ano“ proklamuje 57 %.

Na danou pracovní cestu pojede reálně nejvíce respondentů samo (45 %), případně nejvíce je doprovodí životní partner/manžel/manželka (18 %) či přátelé/známí (12 %).

Obecně laděné preference^[7]

Pro výběr místa k životu v cílové zemi se ukázal faktor blízkosti ubytování a místa práce jako jednoznačně nejdůležitější (24 % ze všech uvedených důvodů), následován dobrou kvalitou ubytování (15 %), bezpečím (13 %) a dobrou kvalitou přírodního prostředí (čistotou měst apod. - 12 %). Blízkost k rodinným příslušníkům a známým (4 %) stejně jako ke krajanům (2 %) se obecně nejvíce v dané perspektivě jako důležitý faktor. Důležitost otázek spojených s bydlením se u respondentů jasně projevuje i v případě uvedení důvodů, proč by si vybrali daného zaměstnavatele. Největší četnost měly následující faktory: bezplatné ubytování poskytnuté zaměstnavatelem (17 % ze všech uvedených důvodů) a levnější ubytování poskytnuté zaměstnavatelem (16 %). Výčet podle četnosti dále pokračuje dobrými vztahy mezi spolupracovníky (13 %) a jazykovými kurzy (13 %).

Mozaika profesí preferovaných respondenty pro práci v zahraničí je poměrně široká. Mezi nejoblíbenější patří nekvalifikovaný průmyslový dělník (18 % ze všech uvedených profesí), pracovník ve službách (17 %), s odstupem i reprezentant podnikatelského sektoru (např. účetní, finanční analytik, manažér - 13 %). Z otázky zjišťující, co a jak je ochoten se respondent nově učit: a) na vlastní náklady či b) na náklady zaměstnavatele, vyplývá, že na vlastní náklady je respondent zejména ochoten si doplnit odborné dovednosti (odlišné od těch, jež má ve své dosavadní profesi - 21 % ze všech uvedených voleb), učit se anglickému jazyku (15 %), doplnit si technické dovednosti podobné jako v jeho dosavadní profesi (14 %) a učit se českému jazyku (14 %). Pokud by dané aktivity byly pokryty zaměstnavatelem, logicky by obliba, resp. četnost uvedení, stoupla, přičemž důležitost výše uvedených faktorů prakticky zůstává.

Potenciál pracovní síly na Ukrajině - analýza dotazníku pomocí klasifikačních stromů

Jako nástroj pro analýzu dat pořizovaných dotazníkovým šetřením jsme v této kapitole použili metodu klasifikačních stromů, a to z toho důvodu, že klasifikační stromy se nejčastěji využívají k nalezení vzájemných vztahů a struktur a jeví se tak velmi užitečná v řešení naší úlohy. K tvorbě modelu byla použita metoda CHAID (Chi-Squared Automatic Interaction Detection) využívající kritérium chí-kvadrát. Obecným principem hierarchické metody dělení je vybrat nejvíce signifikantní nezávislou proměnnou, která rozdělí závislou proměnnou, v našem případě potenciální migranty, do co nejhomogennějších podskupin (podskupina = Node=uzel). Výsledkem procesu dělení je graf, označovaný jako strom. K větvení stromu je použito vždy jen jedné vysvětlující proměnné. Stejná proměnná může být využita v dalším větvení. Zvolena byla následující kritéria: hladina významnosti 5 %, maximální počet úrovní tři, minimální počet pozorování pro rodičovský (větvicí) uzel 100 a pro koncový uzel 50. Jde o to nalézt takovou datovou strukturu, která napoví, co nejvíce ovlivňuje výběr země pro migraci. Data byla analyzována pomocí Answer Tree Version dva, produktu softwaru SPSS 20.

Celkem bylo do šetření zapojeno 1 004 respondentů, z nichž v době šetření mělo Česko vybráno jako cílovou migrační zemi celkem 454 respondentů (45 %). Polovina souboru byla rozhodnuta migrovat do jiné země EU^[8] a pět procent

bylo nerozhodnutých.

Popis proměnných a teoretická východiska

Cílem analýzy je odhalit určité pevnější vztahy pojící se s výběrem cílové země migrace - (závislá proměnná - „CÍL“ - otázka: jaká země je vaší preferovanou cílovou zemí migrace? A) Česko (41 %), B) Jiná země EU (specifikuj) (50 %), C) Nejsem ještě rozhodnutý/á (9 %)) a vyčlenit určité skupiny respondentů - potenciálních migrantů, které výběr cílové destinace ovlivnil jinak než ostatní dotázané.

Diskutovat migrační teorie a koncepty v rozlišení destinací - Česko versus heterogenní skupina zbylých zemí EU, je komplikované. Nejde o triviální dělení na „méně bohaté a migračně zkušené Česko“ versus více rozvinuté a migračně zkušenější země EU, neboť v kategorii „ostatní země EU“ jsou také méně rozvinuté postkomunistické země. Navíc je ve hře komplexní charakter migračního procesu a dynamika reality (Massey a kol. 1998), která s sebou pospolu nese rysy jak tradiční, tak již ustupující, překonané, stejně jako nově se prosazující.

Analýza probíhala ve dvou krocích, a to tak, že nejprve byly se závislou proměnnou analyzovány pouze vybrané socioekonomické, demografické a migrační charakteristiky^[9], které mohou důležitě modifikovat migrační vzorce - jde zejména o věk migranta, pohlaví, rodinný stav a počet členů domácnosti. Dosavadní zkušenosti z výzkumů ukrajinské migrace do evropských zemí včetně Česka (např. Fedyuk, Kindler 2016, Leontiyeva 2016) navozují v optice cílových zemí v zásadě dvě možné varianty: Jsou spojené buď s transnacionalismem, typickým vysokou cirkulací (cirkulačně migrují více mladší muži, svobodní a bez rodinných příslušníků) nebo s intenzivnějšími projevy transnacionalismu naopak doprovázeného spíše dlouhodobou, ale i trvalou migrací a celkově větší orientací na různorodé aspekty integrace v cílové zemi (příklad Česka a vyspělých zemí EU s jejich zralejšími fázemi v rámci konceptu tzv. „migračního cyklu“ - viz např. Okolski 2012) - pak migrují i starší jedinci, připojují se k migraci významně ženy či dochází k migraci celých rodin. Z hlediska vzdělání, resp. uplatnění na trhu práce v cílové zemi (uplatněná profese) se dá očekávat potvrzení „překvalifikovanosti“, kdy mnohé pozice zastávají Ukrajinci s vyšším lidským kapitálem, než je pro danou práci nutné (Valenta, Drbohlav 2018). Na druhé straně je ve hře poměrně početná skupina málo vzdělaných/nekvalifikovaných pracovníků (Leontiyeva 2016), právě po kterých je v cílových zemích velká poptávka. Znalost anglického jazyka indikuje vyšší aspirace, neboť mnozí z těch, kteří dobře ovládají angličtinu, budou mít ambice uspět ve vyšších pozicích v nejvyspělejších zemích EU. Obecně je však v ukrajinské populaci spíše tato znalost velmi nízká. Migrační historii reprezentují ukazatele již prožité zkušenosti s prací v zahraničí a s prací v Česku. V migračním výzkumu je dávno známo, že již realizovaná migrace vede často k další migraci (např. Boyle, Halfacree, Robinson 2013), přičemž tato vazba je dále posílena kulturní a historickou blízkostí (zejména Ukrajina a její vazby na Polsko a Česko-Slovensko). Právě tyto skutečnosti, spolu s geografickou blízkostí, vedou k tomu, že lze vysoce pravděpodobně předpokládat, že potenciální migranti do Česka se ve srovnání s ostatními zastoupenými regiony budou nacházet zejména v Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Poslední proměnná - příbuzní v zahraničí - respektuje tradici a význam teorie sítí, která jasně dokládá význam vazeb na rodinné příslušníky, kteří v zahraničí již pobývají a mohou být novému migrantovi v mnoha směrech nápomocni (např. Massey a kol. 1998). To zvýhodňuje cílové země Evropy s nejvyššími počty příslušníků ukrajinské diaspory.

Definice jednotlivých proměnných

I. Věk migranta („VEK“) - jediná nezávislá proměnná typu spojitě proměnné. Nejmladšímu migrantovi bylo 18 let, nejstaršímu 69 let. Průměrný věk byl 34,6 let a medián 32 let.

II. Pohlaví („POHLAVÍ“) - binární proměnná, udávající, zda migrant je muž (45,1 %) nebo žena (54,9 %).

III. Rodinný stav („RODSTAV“) – kategoriální, nominální proměnná udávající, zda se jednalo o migranta svobodného (33,4 %), sezdaného (44,8 %) anebo jiné kategorie rodinného stavu (21,8 %).

IV. Nejvyšší ukončené vzdělání („VZDEL“) – kategoriální, ordinální proměnná rozdělující migranty do tří kategorií, a sice se základním vzděláním anebo obecnou střední školou (15,6 %), střední odbornou školou (28,4 %) anebo vysokoškolským vzděláním (56 % – všechny úrovně).

V. Místo bydliště na Ukrajině („ODKUD“) – kategoriální, nominální proměnná zahrnující 5 možností: Dnipro, Zakarpatská oblast – města (M), Zakarpatská oblast – vesnice (V), Kyjev anebo město Lvov. Migranti byli zastoupeni rovnoměrně ze všech pěti oblastí tak, že z každé oblasti bylo v šetření zapojeno 200 osob, s výjimkou města Kyjeva s počtem 204 respondentů.

VI. Příbuzní v zahraničí („PRIBZAHR“) – binární proměnná udávající, zda někdo z blízkých příbuzných (rodiče, děti, sourozenci, manžel/manželka) žije v zahraničí (déle než 6 měsíců) – ano (34,8 %), ne (65,2 %).

VII. Znalost anglického jazyka („ANGL“) – binární proměnná; úroveň dobrá či velmi dobrá (23,7 %) a špatná (76,3 %).

VIII. Profese („PROFESE“) – kategoriální, nominální proměnná; čtyři kategorie (podle ISCO): Kvalifikované profese (kategorie ISCO 1-3) – 37,9 %, částečně kvalifikované profese (kategorie ISCO 4-8) – 45,2 % a nekvalifikované profese (kategorie ISCO 9) – 9,9 %, plus nezaměstnaní – 7 %.

IX. Zkušenost s prací v zahraničí po dobu delší než 6 měsíců („PRACEZAHR“) – binární proměnná; ano (25,2 %) nebo ne (74,8 %).

X. Zkušenost s prací v Česku po dobu delší než 6 měsíců („PRACECR“) – binární proměnná; ano (11,1 %) nebo ne (88,9 %).

XI. Počet členů domácnosti na Ukrajině („DOMA“) – kategoriální, ordinální proměnná rozdělující migranty do čtyř kategorií, a sice na domácnost jednotlivce (13,5 %), jednočlennou (29,1 %), dvojčlennou (28 %) a tří a více člennou (29,4 %).

Ve druhém kroku byla analýza rozšířena o další tři skupiny, a to faktory (proměnné) popisující preferenci rozličných faktorů na třech úrovních (i) národní (celkem 10 faktorů), (ii) místní (celkem 11 faktorů), (iii) zaměstnavatele (celkem 9 faktorů). Vždy se jednalo o binární proměnnou (ano/ne). Migrant měl možnost vybrat maximálně tři faktory. Do analýzy jsme zařadili vždy, v každé ze tří skupin, dva nejčtenější faktory (tedy celkem 6 nových proměnných), které prezentujeme níže v tabulkách 2-4. Široká paleta nabízených faktorů se redukovala na dvě oblasti – lepší socioekonomické podmínky a aspekty bydlení – jeho cena, kvalita a poloha.

FAKTORY (PROMĚNNÉ) MIGRAČNÍHO ROZHODOVÁNÍ	PODÍL RESPONDENTŮ, KTEŘÍ ZVOLILI DANÝ FAKTOR (%)	PODÍL DANÉHO FAKTORU NA CELKOVÉM POČTU FAKTORŮ (%)
Dobry ekonomicky vyhled	84,9	37,5
Dobre sociální podmínky a sociální klima	50,3	22,2

Tab. 2: Faktory popisující důležitost rozhodování pro výběr respondentovy cílové země na základě otázky (otázka zněla: Co je pro vás důležité při rozhodování, do které země migrujete? Co vás tam „přitahuje“? Zaškrtněte maximálně tři možnosti)

FAKTORY (PROMĚNNÉ) VÝBĚRU MÍSTA K ŽIVOTU V CÍLOVÉ DESTINACI	PODÍL RESPONDENTŮ, KTERÍ ZVOLILI DANÝ FAKTOR (%)	PODÍL DANÉHO FAKTORU NA CELKOVÉM POČTU FAKTORŮ (%)
Blízkost ubytování a pracoviště	57,8	23,5
Dobrá kvalita ubytování	35,7	14,5

Tab. 3: Faktory vystihující důležitost výběru místa respondentova bydliště v cílové zemi (otázka zněla: Co je pro vás nejdůležitější při výběru místa, kde bydlet? Vyberte prosím až tři možnosti)

FAKTORY (PROMĚNNÉ) DŮLEŽITÉ PRO VÝBĚR ZAMĚSTNAVATELE	PODÍL RESPONDENTŮ, KTERÍ ZVOLILI DANÝ FAKTOR (%)	PODÍL DANÉHO FAKTORU NA CELKOVÉM POČTU FAKTORŮ (%)
Levnější ubytování poskytované zaměstnavatelem	38,9	15,8
Bezplatné ubytování poskytované zaměstnavatelem	42,9	17,4

Tab. 4: Faktory vystihující důležitost důvodů pro výběr zaměstnavatele (otázka zněla: Co je pro vás nejdůležitější při výběru zaměstnavatele? Vyberte prosím až tři možnosti)

Výsledky

Grafický výstup analýzy (Obr. 1) vizualizuje vztahy mezi sledovanými pozorovanými proměnnými, ale především odкрývá proměnné, které významným způsobem podmiňují závislou proměnnou („CIL“, Node 0), tedy cílovou zemi migrace. V prvním kroku analýzy jsme do modelu zařadili vybrané socioekonomické, demografické a migrační nezávislé proměnné, u kterých jsme předpokládali možnou vazbu na výběr cílové země migrace, tedy celkem 11 nezávislých proměnných.

V prvním větvení se prokázala jako nejvýznamnější vysvětlující proměnná „PRÁCE V ČR“ (tzv. první větvení). Tato proměnná rozdělila soubor migrantů na dvě podskupiny: podskupinu migrantů, kteří v Česku ještě nepracovali (Node 1-893 migrantů) a migranty, kteří již v Česku pracovali (Node 2-111 migrantů). Toto rozdělení znamená, že se tyto dvě skupiny od sebe výrazně odlišovaly v deklaraci destinace. Respondenti s pracovní zkušeností v Česku nejčastěji deklarovali Česko jako cílovou zemi jejich další migrace (70 % případů; Node 2). Naopak migranti bez pracovní zkušenosti v Česku nejčastěji preferovali jako cílovou jinou zemi EU (53 %; Node 1).

Další proměnná, na základě které došlo k dalšímu výraznému rozdělení migrantů, byla proměnná „ODKUD“. Tato proměnná rozdělila podskupinu migrantů bez pracovní zkušenosti v Česku (Node 1) do tří dalších rozdílných podskupin

(Node 3, Node 4 a Node 5). Česko jako cílovou zemi migrace nejčastěji deklarovali migranti ze Zakarpatské oblasti (50 %; Node 5). Naopak respondenti z ostatních oblastí preferovali častěji jako cíl migrace jinou zemi EU. Toto tvrzení platí zejména o migrantech z měst Lvova a Dnipra (Node 4).

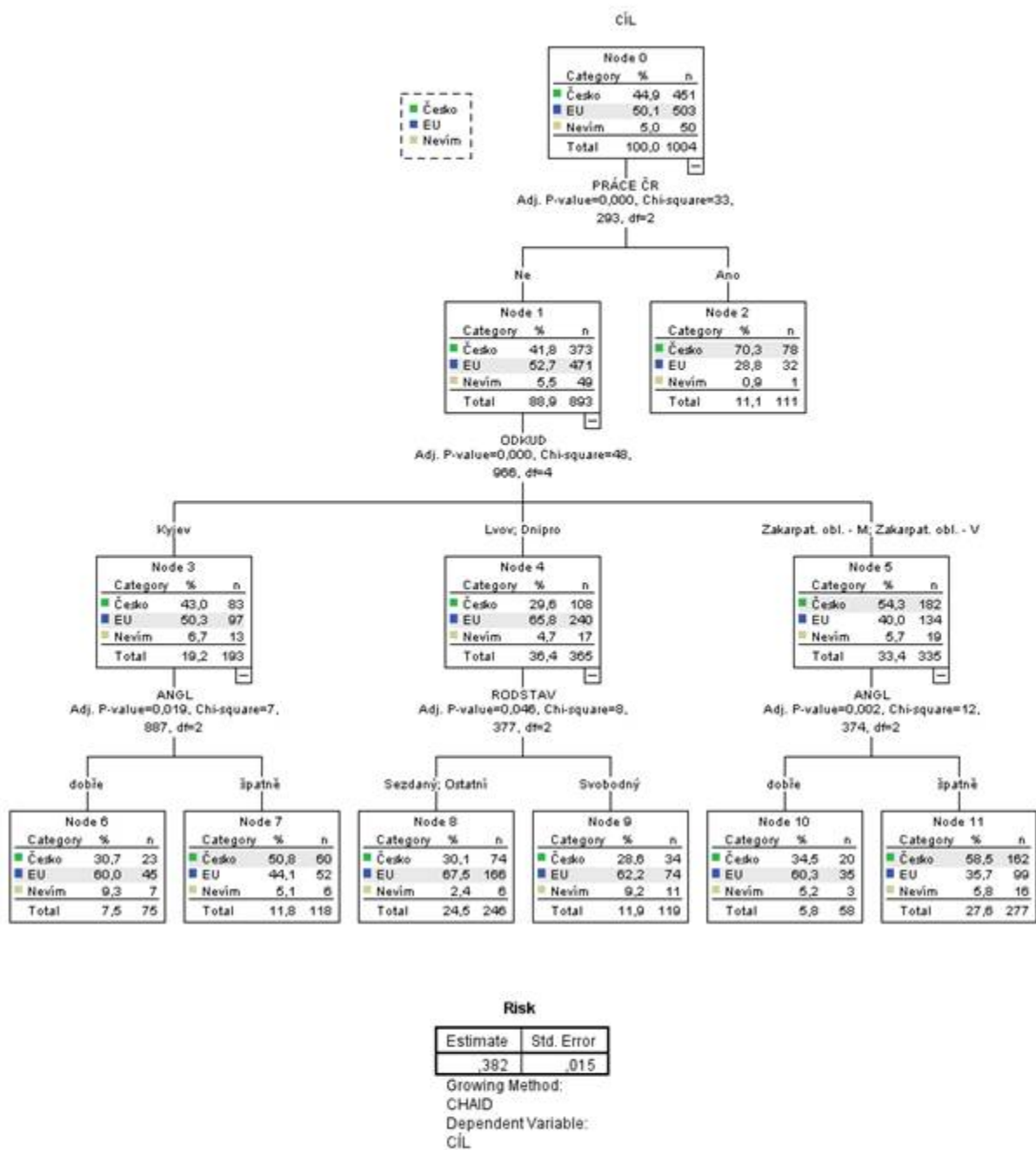
V posledním kroku dělení došlo k rozdělení podskupin respondentů z Node 3 a Node 5 podle úrovně znalostí anglického jazyka „ANGL“ a z Node 4 na základě rodinného stavu „RODSTAV“. Respondenti s horší znalostí anglického jazyka častěji deklarovali jako cílovou zemi migrace Česko, zatímco respondenti s lepší znalostí angličtiny častěji volili jinou zemi EU. Z hlediska rodinného stavu se neprokázal preferenční rozdíl ve výběru Česka, oproti seždaným respondentům svobodní častěji deklarovali nerozhodnost (2,4 % - Node 8, resp. 9 % - Node 9).

Odhad rizika byl 0,382. To znamená, že pokud použijeme rozhodovací pravidlo založené na aktuálním stromu, klasifikujeme správně 62 % případů.

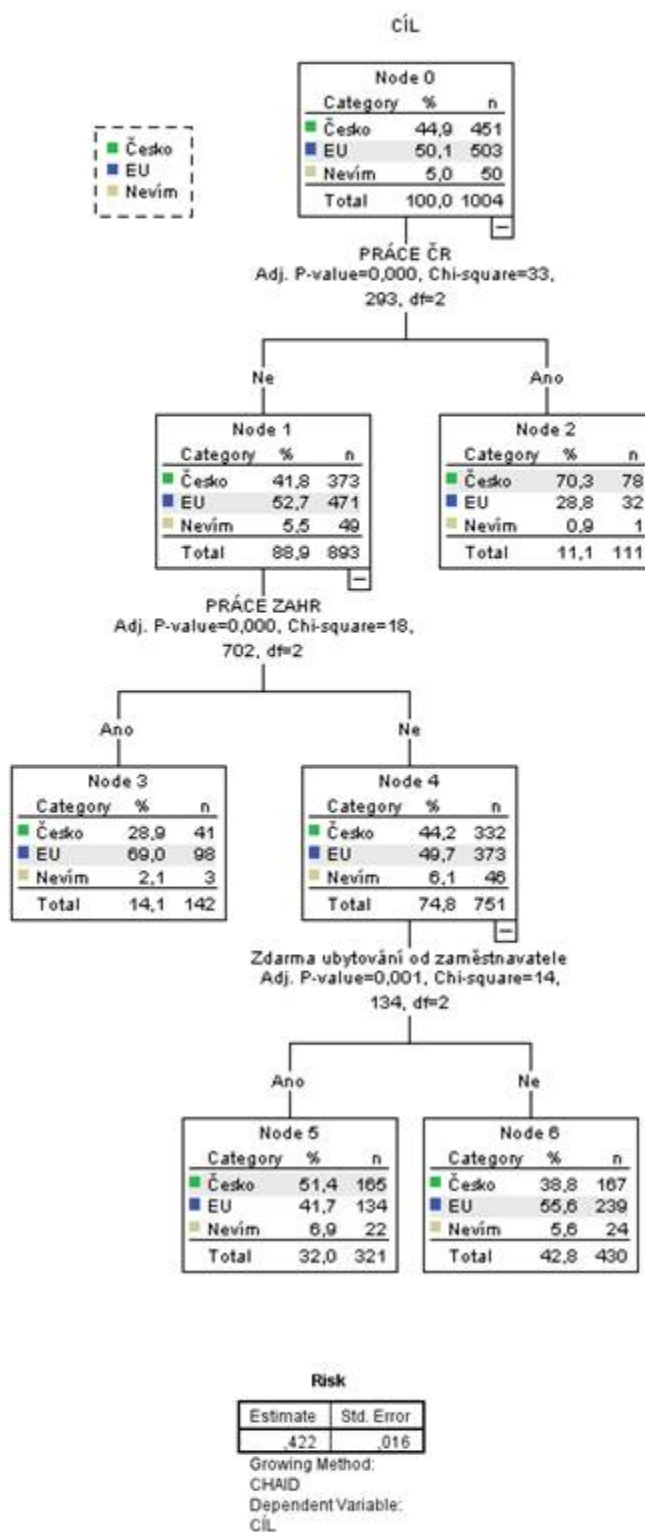
Ve druhém kroku eliminujeme roli geografické diferenciaci původu respondentů-migrantů (proměnnou „ODKUD“^[10]), ale přidáváme dalších 6 nezávislých proměnných (viz charakterizace výše). Výsledek vizualizace dokumentuje obr. 2. V prvním větvení zůstala logicky jako nejvýznamnější vysvětlující proměnná „PRÁCE V ČR“ (tzv. první větvení). V dalším kroku dělení místo proměnné „ODKUD“ rozdělila soubor jako důležitá proměnná „PRÁCE V ZAHR“. Pokud měli respondenti zkušenost s prací jinde v zahraničí, tak si Česko jako destinaci vybralo pouze 29 % respondentů (Node 3), pokud zahraniční zkušenost s prací neměli, tak si Česko vybralo 44 % respondentů (Node 4). Skupina respondentů bez zkušeností s prací v Česku a bez zkušeností s prací v zahraničí, nejčetnější, celkem 751 respondentů (Node 4), se dále rozdělila na základě proměnné „Zdarma ubytování od zaměstnavatele“. Tento faktor navýšil podíl respondentů se zájmem migrovat do Česka na 51 % (Node 5). Odhad rizika byl 0,422. To znamená, že pokud použijeme rozhodovací pravidlo založené na aktuálním stromu, klasifikujeme správně 58 % případů.

Kvalita modelů nebyla příliš vysoká, ale vzhledem k typu výzkumu ji lze považovat za dostatečnou.

Výsledky analýzy potvrdily, že zásadní pro rozhodování o destinaci migrace je v našem výzkumném vzorku místo předchozí pracovní zkušenosti. Pokud měli respondenti zkušenost s prací v Česku, tak 70 % z nich opět volilo jako místo budoucí migrace Česko. Další významnou skupinou pro migraci do Česka se ukázali respondenti ze Zakarpatské oblasti s horší znalostí angličtiny, více jak polovina z dotázaných této skupiny byla rozhodnuta pro migraci do Česka (54 %). Pro skupinu respondentů bez zkušenosti s prací v zahraničí, včetně Česka, se potvrdil jako důležitý faktor jejich rozhodování o cílové zemi migrace bezplatné ubytování poskytnuté zaměstnavatelem.

Obr. 1: Klasifikační strom pro dělení respondentů (N=1004) podle cílové destinace

Obr. 2: Klasifikační strom pro dělení respondentů (N=1004) podle cílové destinace, s vyloučením proměnné ODKUD

Limitace

Získané poznatky jsou zatíženy některými nedostatky. Např. výběr vzorku výzkumné populace pro dotazníkové šetření není plně (ve statistickém slova smyslu) reprezentativní^[11], má ve vzorku vyšší zastoupení vysokoškolsky vzdělaných a nepokrývá celé území Ukrajiny^[12]. Samotný sběr dat byl leckde z mnoha důvodů komplikovaný, ať již na makroúrovni (např. některé venkovské oblasti jsou již díky migraci prakticky vylištěné; obavy pracovníků migračních center, že tazatelé představují jejich „nekalou konkurenci“) či na úrovni samotného respondenta (strach ze zveřejnění citlivých informací, obecná nedůvěra k výzkumným aktivitám či neschopnost pochopení některých otázek). Z výzkumu byli účelově eliminováni potenciální migranti do některých důležitých cílových zemí – např. Ruska, USA a Kanady. Přes všechny (i další zde nespecifikované) problémy sběru dat se domníváme, že vypovídací schopnost našich dat a analýz je vysoká, pokud jsou výsledky komentovány střídavě a pouze ve vazbě k realitě, kterou reprezentují. Mnohé z prezentovaných výsledků daného kvantitativního přístupu byly v souladu s výsledky paralelně probíhajícího kvalitativního výzkumu na Ukrajině (20 interview s ukrajinskými experty na migraci provedenými podle zadání týmu Geomigrace O. Malynovskou a O. Poznyakem).

Diskuse a závěry

Výsledky dotazníkového šetření potenciálních migrantů o migrační realitě Ukrajiny přinesly (se všemi problematickými aspekty výběru výzkumného vzorku – viz text), jak z hlediska základního, tak aplikovaného výzkumu, následující důležité skutečnosti:

- V motivaci, stojící za rozhodnutím migrovat do jedné ze zemí EU (včetně Česka), výrazně dominují ekonomické faktory.
- Pomoc přátel a známých (kteří již mají zkušenost s prací v zahraničí) se ukázala jako jednoznačně nejvýznamnější faktor při hledání a organizaci práce v zahraničí.
- Spíše krátkodobý pracovní pobyt většinou cirkulační povahy je nejpreferovanějším typem migrace voleným Ukrajinci pro Česko či jinou zemi EU (zejména Polsko).
- Málo ohodnocené, nekvalifikované profese mají významné zastoupení při uplatnění Ukrajinců na českém či obecně evropském trhu práce (projevilo se i při nadhodnocení vysokoškolsky vzdělaných respondentů).
- Registrace dokumentů a získání víza, obecně důležité rysy existující státní migrační politiky i praxe, patřily díky komplikovanosti a délce vyřízení mezi nejdůležitější uvedené překážky, které vstupují do procesu plánování migrace do Česka.
- Pro výběr místa k životu v cílové zemi EU (včetně Česka), stejně tak pro výběr tamního zaměstnavatele, je velmi důležitá problematika otázek spojených s bydlením migranta (zejména jeho blízkost od místa práce, kvalita a finanční dostupnost).

Ze skupiny do analýzy vstupujících proměnných vygenerovala metoda klasifikačních stromů faktory, které nejvýznamněji ovlivňují výběr země pro migraci. V analýze podmíněností volby Česka jako cílové země migrace (vůči ostatním zemím EU) se potvrdila na rozdíl od možná očekávaného významného vlivu některých základních sociodemografických a ekonomických charakteristik či již existujících sociálních vazeb na příbuzné respondentů, klíčová důležitost zejména předchozí pracovní zkušenosti v dané zemi (ale též obecně v zahraničí). Především se ukázalo, že dosavadní pracovní zkušenosti Ukrajinců v Česku mají pozitivní odezvu, neboť již uskutečněné pracovní pobyty vedou u většiny k pokračování jejich pracovní mise opět ve stejné zemi – Česku. Tato skutečnost může svědčit o postupném „zrání“ země v její „expanzivní fázi“ konceptu tzv. migračního cyklu. (Tomu ostatně napovídá i v dotazníkovém šetření potvrzený zvýšený zájem o aspekty ubytování v cílové zemi – Česku). Na druhé straně završení vývoje tohoto cyklu, kdy se imigrace a integrace stávají nedílnou a přirozenou součástí života společnosti (Fassmann, Reeger 2012), v Česku ještě zdaleka neproběhlo. To např. dokazuje i fakt, že vyšší lidský kapitál (v našem šetření reprezentovaný migranty s větší znalostí anglického jazyka) skrytý v migračních proudech z Ukrajiny, Česku často

uniká – prohrává v přitažlivosti s dalšími, patrně^[13] vyspělejšími zeměmi EU. V Česku tedy „nezdravě“ dominuje uplatnění ukrajinské pracovní síly na sekundárním trhu práce, často doprovázené ztrátou lidského kapitálu (překvalifikovanost). Daná analýza rovněž potvrdila důležitost geografické polohy regionu na Ukrajině, ze kterého se za prací odchází. Západní Zakarpatská oblast v tomto směru vévodí, a to jednoznačně ve spojení s historicko-politickým kontextem propojenosti v rámci předválečného Československa.

Z hlediska transnacionalizace a jejího charakteru (model cirkulační versus spíše usazení - viz výše) dochází k důležitému paradoxu. Na jedné straně někteří Ukrajinci zdůrazňují a realizují mezi Českem a EU spíše dočasnou, cirkulační migraci (Fedyuk, Kindler 2016), jiní se naopak natrvalo usazují (např. viz Martin – Taylor 1995, Leontiyeva 2016; v Česku nyní cca dvě třetiny ukrajinských migrantů)^[14]. Přesto většina respondentů v našem šetření zastává názor, že po naplnění své pracovní mise v Česku (či jiné zemi EU) se vrátí (návrat v našem dotazníku deklaruje 81 % respondentů - „ano a spíše ano“). To však lze do velké míry patrně přičíst věčnému mýtu migrantů o návratu, který se jen málokdy uskuteční (např. Carling - Pettersen 2014).

Z dlouhodobého hlediska se budoucí ukrajinská migrace do Česka a EU bude odvíjet jak od socioekonomické prosperity Ukrajiny a rozvoje její demokracie a stability (při pokračujícím procesu deindustrializace by její ekonomika mohla uživit maximálně 20 milionu lidí, přičemž zbylá populace reprezentuje její migrační potenciál, viz Vernivskyi 2020), tak od stavu trhu práce, resp. migrační politiky Česka a dalších zemí EU. Ty budou nově modifikovány i v souvislosti s probíhající koronavirovou pandemií a jejími dopady.

Poděkování

Výzkum byl realizován díky podpoře projektu TAČR „Řízená migrace se zvláštním zaměřením na Ukrajinu jako nástroj pro snížení deficitu pracovní síly a zvýšení konkurenceschopnosti českého průmyslu“, č. TL01000127.

Další poděkování patří pracovníkům Sociologického institutu Akademie věd na Ukrajině („Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine, Centre for Social Expertises named after Yuri Saenko“) za efektivní spolupráci a sběr dat na Ukrajině.

Literatura

BOYLE, P.; HALFACREE, K.; ROBINSON, V. 2013. *Exploring Contemporary Migration*. London, New York: Routledge, 2013.

CARLING, J.; PETTERSEN, S. V. 2014. Return Migration Intentions in the Integration-Transnationalism Matrix. *International Migration*. 2014, vol. 52, no. 6, s. 13-30.

CASTLES, S. 2010. Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2010, vol. 36, no. 10, s. 1565-86.

CONSTANT, A.; MASSEY, D. S. 2002. Return Migration by German Guestworkers: Neoclassical versus New Economic Theories. *International Migration*. 2002, vol. 40, no. 4, s. 5-38.

Cizinci v České republice = Foreigners in the Czech Republic 2019. Praha: Český statistický úřad, 2019.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2020. *Zaměstnanost cizinců* [online]. ČSÚ, 2020 [cit. 2020-05-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_zamestnanost#cr.

Databáze OKpráce. 2017, (vlastní interní materiály).

DRBOHLAV, D.; UHEREK, Z. 2007. Reflexe migračních teorií. *Geografie*. 2007, roč. 112, č. 2, s. 125-141.

- DRBOHLAV, D. 1999. *Imigranti v České republice: s důrazem na ukrajinské pracovníky a západní firmy operující v Praze* : Research Support Scheme. Budapest: Open Society Institute, 2019.
- DÜVELL, F. (ed.). 2006. *Illegal Immigration in Europ: Beyond Control?* New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- FEDYUK, O.; KINDLER, M. 2016. *Ukrainian Migration to the European Union: Lessons from Migration Studies*. Switzerland: Springer Nature, 2016. (IMISCOE Research Series).
- FASSMANN, H.; REEGER, U. 2012. „Old“ Immigration Countries in Europe: the Concept and Empirical Examples. In: OKOLSKI, M. (ed.). *European Immigrations: Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012. S. 65-90.
- CHMELKO, V. 2001. Makrosocialnyie izmenenyia v Ukraine-gody nezavisimosti. *Monitoring obschestvennogo mnenyia: ekonomicheskyie i socialnyie peremeny*. 2001, vol. 55, no. 5.
- International Migration Review*. 1989. vol. 23, no. 3.
- KING, R. 2012. *Theories and Typologies of Migration: an Overview and a Primer*. Malmö, Malmö University, 2012. (Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, 3/12). 49 s.
- KUHN, T. S. 1997. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenth, 1997. ISBN 80-86005-54-2.
- LEONTIYEVA, Y. 2016. Ukrainians in the Czech Republic: On the Pathway from Temporary Foreign Workers to One of the Largest Minority Groups. In: FEDYUK, O.; KINDLER, M. (eds.). *Ukrainian Migration to the European Union: Lessons from Migration Studies*, Switzerland: Springer Nature, 2016, S. 133-149.
- LUPTÁK, M.; LUPTÁKOVÁ, M., 2013. *Mezinárodní migrace: pohledy a nadhledy*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. ISBN 978-80-7465-086-4.
- MALYNOVSKA, O.; POZNYAK O. 2018. *Sekundární analýza - Ukrajina: výzkumná zpráva projektu TAČR*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2018.
- MASSEY, D. S. ...[et al.]. 1993. Theories of International Migration: a Review and Appraisal. *Population and Development Review*. 1993, vol. 19, no. 3, s. 431-466.
- MASSEY, D. S. ...[et al.]. 1998. *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the end of the Millenium*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
- MARTIN, P.; TAYLOR, J. E. 1995. *Guest Worker Programs and Policies*. Washington: Urban Institute, 1995.
- OKOLSKI, M. (ed.). 2012. *European Immigrations. Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012.
- PIORE, M. J. 1979. *Birds of Passage: Migrant Labor and. Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- SAMERS, M.; COLLYER, M. 2017. *Migration*. 2nd ed. New York: Routledge, 2017.
- Socialno-ekonomichnyi rozvitok Ukraini*. Kiiv: Derzhavna sluzhba statistiki, 2011.

SUKOV, A. 2019. *Kak spasat ukrainskuiu ekonomiku. Obruschenye promyschlennosti*. Kiiv: Delovaya-stolica, 24. 12. 2019.

Ukrainska migracia v umovakh globalnikh i nacionalnikh viklikiv XXI.stolitia. Lviv: Lvivskii universitet, 2019.

Ukrainskoyie suspilstvo: monitoring socialnikh zmin. Kiie, NANU, Institut sociologii, 2018.

VALENTA, O.; DRBOHLAV, D. 2018. Longitudinal And Spatial Perspectives On The Mismatch Of Tertiary Educated Migrant Workers in the Czech Labour Market: The Case of Ukrainians. *Moravian Geographical Reports*. 2018, vol. 26, no. 4, s. 255-272.

VERNIVSKYI, P. 2020. *Ukraina ne smozhet prokormit bolshe 15-20 milionov naselenija* [online]. Kiiv: Strana, 24. 04. 2020. [cit. 2020-05-27]. Dostupné z: <https://strana.ua/opinions/263424-ukraina-ne-smozhet-prokormit-bolshe-15-20millionovnaselenija.html>.

Zovnishnia trudova migracia naselenia Ukraini/za rezultatami vibirkogovo obstezhenia. *Statistichnii biuleten*. Kiiv: Derzhavna sluzhba statistiki Ukraini, 2017.

Dušan Drbohlav, Dagmar Dzúrová, Dita Čermáková*, Eva Janská, Zdeněk Čermák, Milan Lupták**

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy; * *Sociologický ústav AV ČR v. v. i.*; ** *Výzkumný ústav bezpečnosti a ochrany práce Praha*

Dušan Drbohlav pracuje na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vede výzkumné centrum Geomigrace a zabývá se výzkumem mezinárodní migrace a integrace cizinců do nových společností zejména v regionu střední a východní Evropy.

Dagmar Dzúrová pracuje na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, je členkou výzkumného centra Geomigrace. Ve výzkumu se zaměřuje na sociální nerovnosti ve vztahu ke zdravotnímu stavu obyvatel, spolupracuje při kvantitativních analýzách migračních studií.

Dita Čermáková je odbornou asistentkou v Sociologickém ústavu AVČR a členkou výzkumného centra Geomigrace. Ve své vědecké práci se věnuje mezinárodní migraci, ekonomické aktivitě migrantů a integraci migrantů v oblasti hodnotových postojů.

Eva Janská pracuje na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a je členkou výzkumného centra Geomigrace. Zabývá se mezinárodní migrací a integrací cizinců do majoritních společností. Nejnovější práce se zaměřuje na výzkum české diaspor v zahraničí.

Zdeněk Čermák pracuje na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a je členem výzkumného centra Geomigrace. Zabývá se výzkumem vnitřní a mezinárodní migrace; prostorovým rozmístěním obyvatelstva.

Milan Lupták pracuje ve Výzkumném ústavu bezpečnosti práce v Praze, v Oddělení analýz a prognóz, je členem výzkumného centra Geomigrace. Věnuje se otázkám pracovní migrace Ukrajinců do ČR, bezpečnosti práce migrantů, agenturnímu zaměstnávání.

Citace

DRBOHLAV Dušan ...[et al.]. Migrace Ukrajinců do Česka a ostatních zemí Evropské unie: jejich potenciál a rozdílná podmíněnost volby cílové země. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2021, roč. 14, č. 1.

[1] Potenciálem rozumíme nikoliv kvantitativní parametry budoucí ukrajinské migrace, nýbrž odhalení její kvalitativní stránky ve smyslu široce vymezeného lidského kapitálu pro nabízející se trhy práce cílových zemí.

[2] Viz www.geomigrace.cz

[3] Ve výběru dominovala daná střediska menšinově doplněná o další města oblasti v okolí daného centra. V Zakarpatské oblasti byl daným střediskem Užhorod.

[4] Polovinu představovali respondenti z venkovských sídel menších než 2 000 obyvatel, druhou polovinu ti z venkovských sídel s více než 2 000 obyvatel.

[5] Byla možnost volby maximálně tří faktorů.

[6] Ideálně odpovídá 507 respondentů – součet těch, kteří již začali plánovat a organizovat svoji váženě zamýšlenou migraci do EU nebo již mají vše k migraci zařízeno.

[7] Ideálně odpovídá 1 004 respondentů.

[8] Nicméně pouze 157 respondentů specifikovalo uvažovanou cílovou zemi své migrace. Největší zastoupení měly - Polsko (34), Německo (27), Itálie (19), Slovinsko (15) a Maďarsko (11). U ostatních zemí byla četnost menší než 10.

[9] Nezačleněna zůstala důležitá proměnná „výše příjmu“, která je k dispozici pouze pro 508 respondentů - těch, kteří si již migraci organizovali či zorganizovali a tak byli schopni tuto částku uvést. Proměnná příjem tak nemůže být aplikována v této analýze, kde se pracuje s celkovým vzorkem všech respondentů – 1004.

[10] Účelem bylo potlačení diferenciací způsobenou „územní fragmentací“ míst bydliště respondentů a tím umožnění vstupu do modelu a lepšího zohlednění jiných možných proměnných.

[11] Tradičně pojatý „náhodný výběr“ však vzhledem k povaze výzkumu a kritériím výběru nelze plnohodnotně realizovat.

[12] V našem vzorku bylo 45,1 % žen, což koresponduje s 45,8 % zastoupení žen mezi všemi legálně působícími Ukrajinci v Česku k 31. 12. 2018 (Cizinci 2019). Zastoupení respondentů podle věkových skupin: 18-24 - 19,9 %; 25-34 - 36,6 %; 35-44 - 22,6 %; 45-54 - 14,9 %; 55+ - 6,0 % - poměrně dobře reprezentuje věkovou strukturu typické pracovní zahraniční migrace - s převahou mladších věkových skupin. Stejně tak poměrně široké rozprostření ekonomických aktivit respondentů do mnoha sektorů ekonomiky (ale s dominancí zpracovatelského průmyslu, stavebnictví a zemědělství) u těch, kteří již znají místo svého uplatnění v jejich připravované migrační misi, je víceméně v souladu s jejich uplatněním na českém trhu práce - viz charakterizace výše - v části Ukrajínští pracovníci na českém trhu práce a Databáze OKpráce, 2017 (vlastní interní materiály).

[13] Viz výše - problém definice kategorie „další země EU“.

[14] Obdobně rezonuje daný konflikt v ekonomickém přístupu, který v jedné z možných perspektiv konfrontuje koncept „neo-classical economics“ (NE) s „new economics of labour migration“ (NELM) (Constant - Massey 2002). Hlavním rozdílem je povaha celkové migrační strategie včetně klíčového přístupu migranta k návratu zpět do své mateřské země. Zatímco NE předpokládá, že lidé migrují do zahraničí natrvalo, aby celoživotně maximalizovali svůj příjem, NELM vidí migraci jako prostředek pouze dočasného překonávání nedostatků domácího trhu (Constant - Massey 2002) a migrant počítá s návratem.

Soubory ke stažení

[Příloha - Dotazník a vybrané otázky](#)

(246.31 KB)

Autor článku:

[Prof. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.](#)

[Prof. RNDr. Dagmar Dzúrová, CSc.](#)

[Doc. RNDr. Zdeněk Čermák, CSc.](#)

[Doc. RNDr. Eva Janská, Ph.D.](#)

[PhDr. Milan Lupták, CSc.](#)

[Mgr. Dita Čermáková, Ph.D.](#)